

GLEDALIŠKI LIST

XIX

XX

1
9
4
1

1
9
4
2

O P E R A

10 ČAJKOVSKI: EVGENIJ ONJEGIN

P. J. ČAJKOVSKI:

Evgenij Onjegin

Lirična opera v treh dejanjih (7 slikah) po Puškinovi pesnitvi.

Prevedel Niko Štritof.

Dirigent: *A. Neffat.*

Režiser: *C. Debevec.*

O s e b e:

Larina, posestnica	Št. Poličeva
Tatjana } njeni hčerki {	V. Heybalova
Olga }	N. Španova
Filipjevna	{ M. Kogejeva
Evgenij Onjegin	{ B. Stritarjeva
Lenski	R. Primožič
Knez Gremin	A. Sladoljev
Stotnik	F. Lupša
Zarecki	M. Škabar
Triquet, Francoz	M. Dolničar
Gillot, dvorjanik	B. Sancin
	I. Mencin

Kmetje, gostje na plesu, častniki.

Dejanje se godi deloma na kmetih, deloma v Petrogradu.

Čas: drugo desetletje prejšnjega stoletja.

Zborovodja: *R. Simoniti.*

Koreograf: *ing. P. Golovin.*

Cena »Gledališkega lista« Lit 2.—

GLEDALIŠKI LIST

NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

1941-XIX/42-XX

OPERA

ŠTEV. 10

PETER ILJIČ ČAJKOVSKI:

EVGENIJ ONJEGIN

PREMIERA 19. FEBRUARJA 1942-XX.

Vilko Ukmar:

Umetnost Čajkovskega

Ni potreba, da bi človek spoznal pisano življenjsko zgodovino Čajkovskega in vsa raznovrstna usodna nasprotja, ki so se kresala ob njegovem življenju. Dovolj je, če enkrat zbrano posluša njegovo glasbo, in že se mu vsaj v bitnih potezah izoblikuje v predstavi podoba tega svojevrstnega ruskega umetnika. Redkokatera glasba je namreč tako zgovorna in obenem tako neposredno izlita iz umetnikove duše kot prav ta tenko in občutljivo uglašena glasba Čajkovskega.

Vsa zvesta je in dosledno sledi zakonom časa, v katerem se je rodila. Zato je polna mehke, romantične čustvenosti, polna bijočih se nasprotij v doživljenosti in v izražanju, vsa je predahnjena s prijetnim sentimentom in je pri vsem tem skrajno subjektivistična, tako zelo, da se zdi kot pečatni otis umetnikovega duhovnega obraza in njegove duševne življenjske podobe.

Zato oprime ta glasbena umetnost poslušalca povsem neposredno. V njem ubere v zvenenje tiste posebne akorde, ki so odziv njegovih čustvih, morda najbolj skritih duševnih utripov, njegovih nagnjenj in odbijanij, hrepenenj in strahu ter vseh pisanih strasti. Pri vsem tem se giblje značaj te glasbe v neki svojstveni mehki in ta

zadeva prav ob tiste plasti človekove duševnosti, ki jih sramežljivo zapira pred vso svojo okolico, ki pa so mu pri tem najdražje in najmilejše.

Nekako razneži se človek ob tej umetnosti in duševno razrahlja. Brzde lastnih čustev mu popuste, in ta njegova skrita čustva mu zavalove, se v svojih različnih svojstvih razgibljejo v nasprotja mirne upokojenosti in razvnete strasti in odmevajo v zavest kot trpka bolečina. Toda ta bolečina ne izmuči. Celo nekam vabljava je in človek se rad pomudi ob njej. Morda prav zato, ker je delež najbolj skritega kotička srca, kjer je človeku domek in prostor, kamor se zateka ob samotnih urah življenja.

Morda so s tem začrtane najbolj značilne poteze umetnosti Čajkovskega in obenem tudi poteze njegovega umetniškega značaja. — Čajkovski je bil človek s tenko občutljivo, a silno razgibano duševnostjo. Človek, v katerem je odzvenel vsak najmanjši stik z okolico silno in veliko. Prav zato mu je bilo sojeno tudi bridko in težko življenje, pretkano z nešteto lepotami, a prav tako z neizmerno bolečinami. Toda pri vsem tem to življenje ni imelo značaja prvinske zanešenosti in prodornosti, temveč je bilo kot zastrto s tenčico plahosti, ki je silam zavirala pot navzven ter s tem izživetje in uravnovešenje v prostoru. Lomila je njihovo smer in jo upogibala nazaj v notranjost, kjer so povzročale neurejenost in bolečino. Zato je ostalo življenje osredotočeno v osebi sami, pa postajalo boleš in muka.

Po tem se je urejeval tudi umetniški izraz. Skozi glasbo Čajkovskega je razlito bogastvo čustev. Poleg toplega lirizma se pogostoma javlja napeta dramatika — ki pa nikdar ni nasilna in prebijajoča, temveč vedno le tožeča in boleča. Vsa glasba je v vseh najrazličnejših nastrojenjih kot pokrita s tenčico otožnosti in razdvojenosti, ki izrazu ne dopušča, da bi se razvil navzven do končnega učinka in prepričanja, temveč ga zadržuje v neosvobojenih sponah. Iskrenost doživetja in lepota izraza zapuščata kljub temu močan vtis, ki pa je podzavestno močno zasidran v sočustvovanju nad osebno umetnikovo usodo, še zlasti, ker je po vseh danih osnovah izraza razlita čez to umetnost neka svojstvena in nad vse prikopna mehko in žlahtnost.

Morda se javljajo te poteze najmočneje v Čajkovskega operi: »Evgenij Onjegin«, in morda je prav v tem tista posebna prikupnost, ki je vsepovsod ta opera deležna. Res, da tu mnogo doprinaša k učinku plemenita Puškinova snov, ki je leposlojni biser, — ne le po svoji pesniški obliki, temveč tudi po vsebini, zajemajoči življenjsko problematiko moža, ki se po čudni usodi zapreda v vozle ljubavnih odnosov in se med njimi lomi ter poganja za jasno podobo lastnega obraza. Vendarle je glavna teža učinkovanja te umetnine na prelepem glasbenem izrazu, ki ga je uravnovešeno s pesnikom ustvaril Čajkovski. — V te svoje glasbene oblike je vlil polno izredno lepe čustvene vsebine, ki je vsa predahnjena s čistostjo plemenitega srca. V spevih, ki so včasih polni mehkega lirizma, včasih tudi nasičeni z močno dramatiko, moraš občudovati plemenito usločenost in prefinjeni zanos, dražljivost intervalnih zvez ter toplo harmonično in ritmično osnovo. Pa nasisi so ti spevi odmevi nežno ljubečega srca, navalov strasti, bajajočega pomirjenja, težkih slutenj ali svetlih nad. Povsod je z neko gotovostjo začrtan obris osebne karakteristike in njenih posameznih členov, povsod je z neko presenetljivo doslednostjo zajeta vsebina doživljanja v vseh najrazličnejših premenah. In to daje tej umetnosti kri in življenje in jo tako približuje človeku, da jo v uživanju vzljubi — še celo, ker je tako svojevrstna in pisana v svojih sestavinah, kjer si podajata roke vzhod in zapad.

*

PETER ILJIČ ČAJKOVSKI se je rodil 7. maja 1840 v Votkinsku na Uralu. Njegov oče je bil rudniški ravnatelj. Preden se je Čajkovski posvetil glasbi, je študiral pravo in bil nameščen v državni službi pri finančnem ministrstvu. Triindvajset let star je izstopil iz državne službe in se vpisal na peterburški konservatorij, kjer je študiral tri leta. Po dovršenih glasbenih naukih je Čajkovski sprejel mesto učitelja na moskovskem konservatoriju, kjer je poučeval 12 let. Leta 1864. je bila prva izvedba njegove skladbe »Ples deklet«, tri leta pozneje (1867) pa je izšla njegova prva tiskana skladba. Leta 1868. je zložil svojo prvo simfonijo, eno leto pozneje pa svojo prvo opero »Vojvoda«. Od tega časa dalje je ustvarjal svoja naj-

boljša dela. Eno leto preden je zapustil mesto na moskovskem konservatoriju, se je poročil, a že 20 dni po poroki je zbežal iz zakonskega jarma, ker se je prepričal, da ni ustvarjen za te vrste srečo. Čajkovski se je preselil na posestvo svoje sestre, kjer je živel izključno le za svoje delo. Da se je lahko posvetil komponiranju, mu je pripomogla dobrotnica, gospa plemenita Meck, starejša dama, ki mu je nakazovala letno rento 6000 rubljev z željo, da ostane javnosti in skladatelju neznana in da se v življenju nikdar ne sestane. Tudi od carja je Čajkovski dobival častni honorar, ki mu je omogočal, da si je uredil življenje po svoji volji. V domovini je dosegel največ priznanja z »Evgenijem Onjeginom«, v zapadni Evropi pa s simfonijami, violinskim koncertom in klavirskim koncertom v b-molu, ki ga je z velikim uspehom izvajal na pariški razstavi v skladateljevi navzočnosti Anton Rubinstein. Čajkovski ima 78 del, med temi 10 oper, 6 simfonij, 3 balete, 3 godalne kvartete, 1 trio, 1 sekstet, violinski koncert, 2 klavirska koncerta, uverture, suite ter veliko število klavirskih skladb in pesmi.

V zadnjih letih se je udejeval tudi kot dirigent in je bil prvi ruski skladatelj, ki je osebno predvajal svoja orkestrska dela poslušalcem v Srednji Evropi, v Tunisu, New-Yorku, Londonu i. dr. Po teh velikih uspehih se je vrnil v domovino, kjer je v Peterburgu dirigiral 16. oktobra 1893. prvo izvedbo svoje patetične simfonije. V tistih dneh se je v Peterburgu pojavila kolera, ki ji je zapadel tudi skladatelj Čajkovski. Kljub skrbni zdravniški negi je umrl dne 6. novembra zjutraj v prisotnosti svojega brata Modesta in nečaka Vladimirja.

Arija Lenskega

O kam, o kam, o kam si mi izginil,
moj blaženi mladostni raj?
Kaj mi prineseš zarja blede?
Zaman oko v temino gleda,
zastrita moja pot leži...
Vse eno: ona prav drži!

Zadênj me usodno zrno,
zadêni ali zgreši me! Vse eno:
spanje in bedenje davno je opredeljeno.
Bodi pozdravljen dan skrbi
in blagoslovljen mrak noči!

Ko v svet posije jutro rano,
in zlije čez nebo se dan,
takrat nemara bo končano,
in v grobu ležal bom teman.
Spomin mladostnega poeta
pogoltne Hada temna reka, —
ves svet pozabi me,
a ti, ti, Olga,
kaj boš prišla mi reč poslednji zbogom,
potočiš solzo vsaj nad grobom
in vzdihneš: ti si bil edini,
ti si edini mi ob strani stal
in mi sijal v temini?

Ah, Olga, tebe le sem ljubil,
brez tebe sebe bi pogubil!
Iz dna srca sem tebe ljubil,
ah, Olga, vse si mi bila!
O pridi sem, moj beli cvet,
o pridi sem, soprog sem tvoj
in čakam na slovo,
in čakam te težkó,
o pridi, pridi!
V grobu ležim in ves sem bled,
o pridi sem, moj beli cvet!

O kam, o kam, o kam si mi izginil,
mladostni čas, preblažene ljubezni raj?

Evgenij Onjegin

(Vsebina)

I. dejanje.

(Dejanje se godi deloma na Larininem posestvu, deloma v Peterburgu v prvi polovici 19. stoletja.)

1. slika: Na vrtu sedita gospa Larina in njena strežnica Filipjevna, ki pripravljata sadje za vkuhanje. Iz hiše se glasi pesem njenih hčera, ki ji obudi spomine na mladost in na romantična ljubezenska nagnjenja. Njeni kmetje so se vrnili s polja in po končani žetvi prinesli svoji gospodarici v darilo okrašen snop. (Zbor in ples žanjic.) Iz hiše prideta Tatjana in Olga. Prva je bleda, sanjava in z mislijo odsotna, zatopljena v zgodbo nekega romana; druga pa se svoji veselj naravi primerno pridruži plesalcem in pevcem. Filipjevna javi prihod Lenskega, ki privede s seboj tudi graščaka Onjegina. Tatjana se hoče odstraniti, toda mati jo zadrži. V Onjeginu zasluti in najde svoj ljubezenski ideal, a tudi od žensk razvajanega velikomestnega gospoda prevzame Tatjana že na prvi pogled. Vendar se vede z njo popolnoma ravnodušno in ji pripoveduje o bolezni svojega strica, ki ga muči dolgočasje, medtem ko Lenski in Olga prav nič ne skrivata svojega vzajemnega nagnjenja.

2. slika: Tatjana sedi v sobi pred zrcalom, oblečena v nočno obleko. Strežnica jo opominja, da je čas za nočni počitek, toda Tatjana želi, naj ji Filipjevna pove, ali je bila zaljubljena, preden se je poročila, kar Filipjevna zanika. Tedaj ji Tatjana prizna, da je strastno zaljubljena. Ko ostane sama, sede k pisalni mizi in razkrije v pismu Onjeginu svojo srčno bol. Zunaj se dani, in Filipjeva pride buditi Tatjano, ki naroči strežnici, naj odda pismo na pošto. Kljub pomislekom slednjič Filipjevna le prevzame Tatjanino naročilo.

3. slika: V gozdu bero dekleta jagode in prepevajo. Tatjana prihiti in izčrpana sede na klop; tesno ji je pri srcu pred sestankom. Onjegin nastopi; zadržan, miren in hladen se zahvali Tatjani za

odkritosrčno priznanje in ji izjavi, da bi izbral samo njo, če bi bil ustvarjen za soproga, toda on da ni rojen za zakonsko srečo: oba bi bila nesrečna v zakonu. Med zborovim petjem, oprta na Onjegina, se Tatjana sklonjene glave umakne s prizorišča.

II. dejanje.

1. slika: Domača zabava in ples v Larinini hiši. Ko pleše Onjegin s Tatjano, sliši o sebi razne neumestne opazke starejših dam, zato se jezi na Lenskega, ki ga je privedel semkaj. Ko pride Olga, jo Onjegin izzivalno vabi na ples, samo da bi s tem dražil Lenskega. Olga vzame vso zadevo z lahke strani in hoče obenem ponagajati ljubosumnemu Lenskemu. Po francoskem kupletu, ki ga Tatjana na čast zapoje Triquet, prične kotiljon. Začneta ga zopet Onjegin in Olga. Tedaj se vname med prijateljema oster prepir, ki dovede do poziva na dvoboj. Onjegin ga mora sprejeti. Slika se konča z velikim hruščem in razburjenjem povabljenih gostov.

2. slika: Zimska pokrajina ob potoku v bližini vaškega mлина. Zgodnje zimsko jutro. Lenski sedi pod drevesom, njegov sekundant Zarecki stopa nestrpno sem in tja in pričakuje Onjegina. Lenski se v pretresljivi pesmi spomni mladosti in svoje življenjske sreče. Nato pride Onjegin v spremstvu svojega sluge Gillota, ki ga predstavi kot svojega sekundanta. Zarecki, ki se pedantno drži dvobojevalnih predpisov, je nad takšnim sekundantom nekoliko nevoljen, a se kmalu sporazume z njim. Lenski in Onjegin si stojita nasproti, ne da bi se pogledala. V dvospjevu priznata oba, da je ta dvoboj nesmiseln in da bi bilo najpametneje, če bi si smeje podala roke, ampak ne prvi ne drugi ne stori tega. Zarecki da novelje, in Onjegin ustrelji svojega prijatelja. Onjegin se zgrozi nad mrtvim drugovim truplom.

III. dejanje.

1. slika: Dvorana pri knezu Greminu v Peterburgu. Poloneza se je pravkar končala, gostje se zabavajo. Onjegin, ki se je po večletnem, brezciljnem potovanju vrnil domov, ne more pregnati in udušiti spominov na svojega mrtvega prijatelja. Tu sreča zopet

Tatjano. Iz boječe vaške deklice je postala krasna in dostojanstvena mlada gospa, in Onjegin izve od kneza, da je njegova žena. Po kratkem, hladnem pozdravu odide Tatjana v spremstvu svojega soproga, kakor da se Onjegina komaj še spominja. Onjegin pa se ob tem srečanju vname za Tatjano z vsem svojim srčnim ognjem. V tem trenutku šele zasluti vso neizprosno usodnost svojega nesrečnega življenja.

2. slika: V knezovi sprejemnici pričakuje Tatjana napovedanega Onjeginovega obiska. Tudi njo je svidenje z Onjeginom močno ganilo. Onjegin vstopi in pade pred njo na kolena. Tatjana mu pove brez jeze, kako jo je bolelo, ker je svojčas odklonil njeno ljubezen, čeprav je bilo takrat njegovo ravnanje častno in pošteno. Onjegin se sedaj brezupno zaljubi v Tatjano in jo roti za ljubezen. Tatjana mu prizna, da ga še vedno ljubi, toda zvesta bo ostala prisegi, ki jo je pred oltarjem dala svojemu soprogu. Zaman jo Onjegin skuša pregovoriti, naj pobegne z njim. Ko so njene moči že skoraj pri koncu, se zbere in iztrga Onjeginu za vedno. Obupan plane Onjegin odtod v vrtinec nemirnega življenja.

Lastnik in izdajatelj: Uprava Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavnik: Oton Župančič. Urednik: Smiljan Samec. Za upravo: Ivan Jerman. Tiskarna Makso Hrovatin. Vsi v Ljubljani.